

จิตตศึกษาพัฒนาปัญญาภายในกับการพัฒนาคุณภาพเยาวชน ตามระบบการศึกษา 4.0

Contemplative Education internal intelligence development and youth quality
development according to the educational system 4.0

พระครูสมุห์ทอง ฐิตปญโญ/บุตรดี

นักวิชาการอิสระ วัดวังเย็น

Wat Wang Yen

E-mail: Witt2010@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 2 เมษายน 2562

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 2 พฤษภาคม 2562

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 10 พฤษภาคม 2562

บทคัดย่อ

จิตตศึกษาพัฒนาปัญญาภายใน คือ การศึกษาที่ทำให้เข้าใจด้านในของตัวเอง รู้ตัว เข้าถึงความจริง ทำให้เปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับโลกและผู้อื่น เกิดความเป็นอิสระ ความสุข ปัญญา และความรักอันไพศาลต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสิ่ง หรืออีกนัยหนึ่ง เกิดความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยเน้นการศึกษาจากการปฏิบัติ เช่น จากการทำงานศิลปะ โยคะ ความเป็นชุมชน การเป็นอาสาสมัครเพื่อสังคม สนุกทริยสนทนา การเรียนรู้จากธรรมชาติ และการเจริญจิตตภาวนา โดยที่เป้าหมายของจิตตปัญญาศึกษาเพื่อการพัฒนาภายในนั้น เป็นการพัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยเกิดการเปลี่ยนแปลงในตนเอง ในองค์กรและในสังคม โดยที่การเปลี่ยนแปลงในตนเองเพื่อให้รู้จักตนเองและรู้เป้าหมายของชีวิต เรียนรู้ที่จะฟังตนเองและผู้อื่นด้วยความรักและเมตตา มีปัญญาแห่งตนและมีความสุข เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในองค์กรโดยทำให้คนในองค์กรและชุมชนเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าของกันและกันอย่างลึกซึ้ง อันจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันโดยสันติอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: จิตตศึกษา, พัฒนาปัญญาภายใน, การศึกษายุค 4.0

Abstract

Contemplative education develops internal intelligence is the study of understanding the inner self, consciousness, access to the truth. Change your perspective about the world and others resulting in independence, happiness, wisdom, and a vast love for fellow humans and all things. In other words Complete humanity By focusing on education from practice such as from work, art, yoga, community Volunteering for aesthetics society, conversation, learning from nature And the development of meditation With the

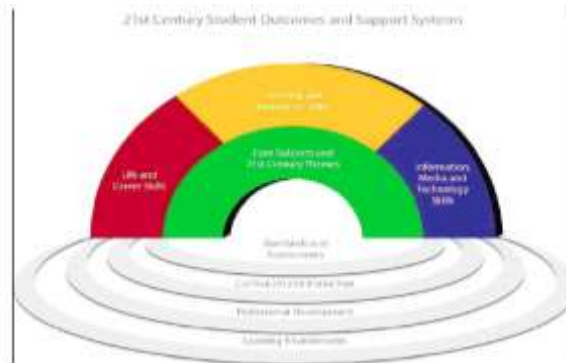
goal of contemplative education for internal development is to develop into a perfect human being. By having a change in oneself in the organization and in society in which changes in oneself are made known to oneself and the purpose of life. Learn to listen to yourself and others with love and compassion. With wisdom and happiness. Being a perfect human being, causing change in the organization by causing people in the organization and community to deeply respect each other's dignity and values. Which will cause social change for true peaceful coexistence.

Keyword: Contemplative Education, Internal Intelligence Development, Education 4.0

บทนำ

สาระบัญญัติที่ระบุไว้เกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545 มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักให้ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุดกระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ มาตรา 24 การจัดการกระบวนการเรียนรู้อให้สถานศึกษาและหน่วยที่เกี่ยวข้องดำเนินการจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัดของผู้เรียน ฝึกทักษะ กระบวนการคิด จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝัง ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา กับนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการที่มุ่งให้ผู้เรียนสามารถคิด วิเคราะห์ แก้ปัญหาและเรียนรู้ได้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยปฏิรูปให้มีความเชื่อมโยงกันทั้งหลักสูตรและการเรียนการสอน ให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงและสอดคล้องกับการเรียนรู้ยุคใหม่

ดังนั้น การจัดการศึกษาในปัจจุบันจะต้องปรับเปลี่ยนให้ตอบสนองกับทิศทางทางการผลิตและการพัฒนากำลังคน โดยมุ่งเน้นการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะในศตวรรษที่ 21 เพื่อให้ได้ทั้งความรู้และทักษะที่จำเป็นต้องใช้ในการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ และการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศท่ามกลางกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2560: 16) ดังแผนภาพที่ 1.1. กรอบแนวคิดเพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดเพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

กรอบแนวคิดเชิงมนทัศน์สำหรับทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เป็นที่ยอมรับในการสร้างทักษะการเรียนรู้ (3 Rs 8 Cs) ประกอบด้วย ทักษะและคุณลักษณะต่อไปนี้

3 Rs ประกอบด้วย

- 1) อ่านออก (Reading)
- 2) เขียนได้ ((W)riting)
- 3) คิดเลขเป็น ((A)rithmetics)

8 Cs ประกอบด้วย

- 1) ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณ ญาณและทักษะในการแก้ปัญหา (Critical Thinking and Problem Solving)
- 2) ทักษะด้านการสร้างสรรค์และนวัตกรรม (Creativity & Innovation)
- 3) ทักษะด้านความเข้าใจต่างวัฒนธรรม ต่างกระบวนทัศน์ (Cross-cultural Understanding)
- 4) ทักษะด้านความร่วมมือ การทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ (Collaboration Teamwork and Leadership)
- 5) ทักษะด้านการสื่อสาร สารสนเทศ และรู้เท่าทันสื่อ (Communications, Information and Media Literacy)
- 6) ทักษะด้านคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Computing and ICT Literacy)
- 7) ทักษะด้านอาชีพและทักษะด้านการเรียนรู้ (Career and Learning Skills)
- 8) ความมีเมตตา กรุณา วินัย คุณธรรม จริยธรรม (Compassion)

ดังนั้นผู้เขียนจึงรวบรวมนำเสนอเนื้อหาบทความเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพเยาวชนตามระบบการศึกษา 4.0 จิตตปัญญาศึกษาเพื่อพัฒนาภายใน จิตตปัญญาศึกษา เป็นนวัตกรรมเพื่อพัฒนาปัญญาภายในได้อย่างไร? จิตตปัญญาศึกษาเพื่อพัฒนาปัญญาภายใน : โรงเรียนตัวอย่างนวัตกรรมสร้างสรรค์ การจัดการผ่านกิจกรรมและศาสตร์ที่เกี่ยวข้องของจิตตปัญญาศึกษา ดังเนื้อหาบทความต่อไปนี้

1. การพัฒนาคุณภาพเยาวชนตามระบบการศึกษา 4.0

การที่จะเป็น Thailand 4.0 ได้นั้นย่อมมีปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่เป้าหมาย โดยเฉพาะด้าน การศึกษานั้น ถือได้ว่าเป็นพื้นฐานที่จะนำไปสู่การพัฒนาในทุกด้าน ซึ่งบุคลากรในวงการศึกษาต้องให้ความสำคัญ ร่วมมือกันเพื่อสานฝันให้เป็นจริง เมื่อแผนการศึกษาแห่งชาติได้กำหนดยุทธศาสตร์ของชาติด้านการศึกษาไว้ ผู้มีหน้าที่ในแต่ละด้านย่อมต้องศึกษาและดำเนินงานตามแผนตั้งแต่ระดับกระทรวงศึกษาธิการ ไปจนถึง สถานศึกษา ซึ่งถ้าสถานศึกษาสามารถสร้างผลผลิต คือ ผู้เรียนให้เป็นที่ไปตามเป้าหมายยุทธศาสตร์ได้ ก็ย่อม แสดงว่าสามารถดำเนินไปตามจุดหมายปลายทางได้สำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ

สถานศึกษามีบุคลากรหลายฝ่ายร่วมกันพัฒนาคุณภาพผู้เรียนทุกด้าน โดยมีผู้นำ คือ ผู้บริหาร สถานศึกษา คณะกรรมการสถานศึกษา และคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ของสถานศึกษาร่วมกันกำหนด วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ แผนการบริหารสถานศึกษา และการปฏิบัติงานของบุคลากรฝ่ายต่าง ๆ ซึ่ง ผู้บริหารสถานศึกษาจะนำบุคลากรให้ปฏิบัติงานตามแผน รวมทั้งมีการติดตามผลการปฏิบัติงานอย่างเป็น ธรรมชาติ ทั้งนี้ปัจจัยสำคัญที่จะส่งผลให้สถานศึกษาอยู่ในระดับมาตรฐานเป็นที่ยอมรับในวงการศึกษา นั้น มีหลายประการ (สุคนธ์ สิ้นธพานนท์, 2560) ได้แก่

- 1) ผู้บริหารเป็นผู้นำที่ดีมีวิสัยทัศน์ พร้อมนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในทางสร้างสรรค์ มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการทั้งด้านวิชาการ การดูแลผู้เรียน บุคลากรทุกฝ่าย
- 2) มีคณะกรรมการสถานศึกษาที่มีความสามารถ มีความคิดสร้างสรรค์ มีคุณธรรม จริยธรรม ร่วมมือกับสถานศึกษาในกิจกรรมต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียน
- 3) คณะครู-อาจารย์ เครือข่ายผู้ปกครอง เครือข่ายชุมชน ร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมอัน เป็นประโยชน์ต่อสถานศึกษาด้วยวิธีการที่สร้างสรรค์
- 4) มีความพร้อมในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้เป็นที่ไปตามเป้าหมายของหลักสูตร ระดับชาติ และเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา
- 5) บุคลากรร่วมมือกันพัฒนาการจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนด้วยรูปแบบการสอน วิธีสอน เทคนิคการสอนและกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย โดยมีการวิจัยเพื่อพัฒนาควบคู่กันไป เพื่อให้ผู้เรียนมี ความรู้ความสามารถ ทักษะและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามเป้าหมาย
- 6) ครูที่เป็นบุคลากรที่สำคัญของโรงเรียนร่วมมือกันสร้างนวัตกรรมต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ ต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนอยู่เสมอและสอดคล้องกับเทคโนโลยี 4.0 อุตสาหกรรม 4.0 อันนำไปสู่เศรษฐกิจ 4.0

7) ผู้บริหารสถานศึกษาให้ความสำคัญกับการนิเทศ พัฒนาครูให้มีความก้าวหน้าทางวิชาการ ซึ่งอาจจะใช้การนิเทศแบบกัลยาณมิตร ที่สร้างระบบการนิเทศแบบการแนะนำกันด้วยความเมตตา กรุณา ชี้แนะในสิ่งที่ควรพัฒนาหรือแนวทางการพัฒนาทางวิชาการ หรือการเรียนการสอนและมีการสร้างนวัตกรรมมารองรับการพัฒนา

8) มีโครงการร่วมมือกับชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการเป็นแหล่งการเรียนรู้ เพื่อสร้างประสบการณ์ชีวิตให้แก่ผู้เรียน และในทางกลับกัน ให้ผู้เรียนได้มีกิจกรรมช่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. จิตตปัญญาศึกษาเพื่อพัฒนาภายใน

วิเชียร ไชยบัง ได้กล่าวไว้ว่า การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะสร้างการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนเพื่อไปให้ถึงปัญญา ปัญญาเป็นความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือการเข้าใจถึงแก่นแท้ของสิ่งใด ๆ ความมีปัญญา คือภาวะที่หลุดออกจากความไม่รู้และหลุดออกจากสิ่งครอบงำหรือสิ่งยึดเหนี่ยวทั้งหมดได้ด้วยการหลุดออกจากสิ่งไม่รู้หรือสิ่งครอบงำจิตวิญญาณย่อมเป็นอิสระ และเมื่อมีอิสระย่อมเป็นสุข

การจัดการศึกษาจำเป็นต้องสร้างการเรียนรู้อย่างองค์รวม เพื่อพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม ให้ผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และสมดุล ถึงพร้อมด้วยปัญญาภายในและปัญญาภายนอก

ปัญญาภายใน ที่หมายถึง ความเข้าใจต่อตนเอง ต่อชีวิต ต่อโลกและจักรวาล การอยู่อย่างมีเจตจำนงอย่างมีความหมายทั้งต่อตัวเองและต่อสรรพสิ่ง เป็นทั้งความฉลาดทางจิตวิญญาณ (Spiritual) และความฉลาดทางด้านอารมณ์ (Emotion)

ปัญญาภายนอก ที่หมายถึง ความเข้าใจต่อโลกภายนอกทั้งศาสตร์และศิลป์ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตให้อยู่ได้อย่างมีคุณภาพ

3. จิตตปัญญาศึกษาคืออะไร?

นักวิชาการที่มีความสนใจและนำแนวคิด Contemplative education มาใช้ในงานของตนเองได้ให้ความหมายของคำนี้ไว้อย่างน่าสนใจ พร้อมทั้งได้แสดงถึงหลักการ แนวทาง และวิธีการจัดการศึกษา ลักษณะนี้โดยมีความคล้ายคลึงและมีข้อแตกต่างที่ช่วยเติมความเข้าใจได้ดียิ่งขึ้น(สิริรัตน์ นาคิน,2560:9-11)

ประเวศ วะสี (2550: 13-14) ได้ให้ความหมายว่า จิตตปัญญาศึกษา หมายถึง การรู้จักจิตของตนเอง แล้วเกิดปัญญา โดยปัญญาหมายถึงการเข้าถึงความจริงสูงสุด หรือการเข้าถึงความจริง ความดี ความงาม โดยความจริง ความดี ความงาม หมายถึง ความจริงที่มีความดี ความงาม และความดีที่มีความจริง ความงาม และความงามที่มีความดี ความจริง อย่างที่อยู่ภายในกันและกัน เชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียว เมื่อเข้าถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็ย่อมเข้าถึงสิ่งอื่นไปด้วยพร้อมกัน

จิรัฐกาล พงศ์ภคเชียร (2550: 17) ได้สรุปความของคำว่า จิตตปัญญาศึกษา หมายถึง เป็นการศึกษาที่มุ่งพัฒนาจากภายใน ให้เกิดการตระหนักรู้ และเกิดปัญญา เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่น้อมส่งสัจใจอย่างใคร่ครวญ และสัมพันธ์กับคุณธรรมความเป็นมนุษย์ เป็นการฝึกปฏิบัติที่ไม่จำกัดเพียงแนวทางของศาสนา หากรวมถึงศาสตร์ ศิลปะ และกิจกรรมต่าง ๆ ที่สร้างสัมพันธ์ภาพและผู้เรียนสนใจจนสามารถเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น เกิดความรัก ความเมตตา

ชลดา ทองทวีและคณะ (2551: 25) ได้อธิบายว่า จิตตปัญญาศึกษา หมายถึง การเรียนรู้ที่มุ่งเน้นประสบการณ์ของการตระหนักรู้ ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งและความเมตตา ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น โดยใช้การนั่งสมาธิและวิธีการทางจิตตปัญญาต่าง ๆ ซึ่งถือเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้เกิดการสังเกตและสืบค้นภายในตนเองอย่างลึกซึ้ง สามารถเข้าถึงขุมปัญญาภายใน เรียนรู้ธรรมชาติของจิตตัวตนและผู้อื่นอย่างลึกซึ้ง ทั้งนี้ จิตตปัญญาศึกษาไม่ได้หมายถึง การละทิ้งความเป็นวิชาการ แต่เป็นการสร้างความสมดุลระหว่างการเรียนรู้ภายนอกกับการเรียนรู้ภายในเพื่อบ่มเพาะความสามารถของผู้เรียนให้ข้ามพ้นจากสมรรถนะทางการใช้ถ้อยคำและมนต์สตันไปสู่สมรรถนะของจิตใจ ซึ่งรวมถึงบุคลิกลักษณะ และนิสัยใจคอ ความสร้างสรรค์ การตระหนักรู้ในตนเอง การมีสมาธิ ความเปิดกว้างและการยืดหยุ่นทางความคิดด้วย

ธนา นิลชัยโกวิทย์ (2551: 142) ได้อธิบายว่า จิตตปัญญาศึกษา เป็นการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงแบบหนึ่งที่มีลักษณะพิเศษ คือ มุ่งเน้นการพัฒนาภายในและการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตนเองอย่างลึกซึ้งเพื่อให้เกิดปัญญาที่เห็นความเชื่อมโยงของสรรพสิ่ง และเกิดความรักความเมตตาที่อยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ทำให้เกิดสำนึกที่ตื่นามและตระหนักถึงภาระหน้าที่ของตนที่มีต่อมวลมนุษย์และสรรพสิ่งในธรรมชาติโดยผ่านวิธีปฏิบัติแนวจิตตปัญญาในรูปแบบต่าง ๆ

จุมพล พูลภัทรชีวีต ได้อธิบายว่า จิตตปัญญาศึกษาเป็นการศึกษาที่เน้นและให้ความสำคัญกับการพัฒนาความตระหนักรู้ การเรียนรู้ และการรู้เท่าทันมิติโลกภายใน (อารมณ์ ความรู้สึก ความคิด ความเชื่อ ทศนะมมมองต่อชีวิต โลกและสรรพสิ่ง) ของตนเอง ให้คุณค่าในเรื่องการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ ซึ่งหมายถึงการสังเกตอย่างมีสติต่อการเปลี่ยนแปลงภายในของตนเองที่เกิดขึ้นจากการเผชิญกับผู้อื่นและโลกภายนอก ผ่านกระบวนการ วิธีการและกิจกรรมที่หลากหลาย มีเป้าหมายก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานอย่างลึกซึ้งทางความคิด ความเชื่อและจิตสำนึกใหม่เกี่ยวกับตนเอง โลก และสรรพสิ่งอันจะส่งผลต่อการประพฤติปฏิบัติและดำเนินชีวิตอย่างมีสติอย่างมีปัญญา มีความรักความเมตตาต่อตนเองและสรรพสิ่งในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งและเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ โดยใช้กิจกรรม 3 กระบวนการหลักตามแนวจิตตปัญญาศึกษา ได้แก่ 1) สนทนาสนทนา (Dialogue) 2) การฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) เพื่อเข้าใจผู้พูดอย่างเป็นองค์รวม ไม่ใช่แค่ภาษาพูดหรือคำพูด ไม่ตัดสินผู้พูด และ 3) การสะท้อนการเรียนรู้ (Learning reflection) ทั้งส่วนบุคคลและกลุ่ม เพื่อการตระหนักรู้ เรียนรู้และรู้เท่าทันตนเองและผู้อื่น

วิเชียร ไชยบัง ได้อธิบายว่า จิตตปัญญาศึกษา เป็นนวัตกรรมเพื่อพัฒนาปัญญาภายใน ซึ่งทำงานกับสมองชั้นกลาง และสมองชั้นนอก เมื่อใช้กับผู้เรียนด้วยกระบวนการและวิธีการของจิตตศึกษาจะเป็นการค่อย ๆ สร้างการก่อรูปคุณลักษณะของปัญญาภายในขึ้น การฝึกฝนและการใช้ซ้ำ ๆ จะทำให้รูปของคุณลักษณะนั้นคงตัว

ทั้งนี้สรุปได้ว่า เป้าหมายของจิตตปัญญาศึกษาเพื่อการพัฒนาภายในนั้น เป็นการพัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยเกิดการเปลี่ยนแปลงในตนเอง ในองค์กรและในสังคม โดยที่การเปลี่ยนแปลงในตนเอง เพื่อให้รู้จักตนเองและรู้เป้าหมายของชีวิต เรียนรู้ที่จะฟังตนเองและผู้อื่นด้วยความรักและเมตตา มีปัญญาแห่งตนและมีความสุข เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในองค์กรโดยทำให้คนในองค์กรและชุมชนเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าของกันและกันอย่างลึกซึ้ง อันจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันโดยสันติอย่างแท้จริง

4. จิตตปัญญาศึกษา เป็นนวัตกรรมเพื่อพัฒนาปัญญาภายในได้อย่างไร?

จิตตปัญญาศึกษา เป็นนวัตกรรมเพื่อพัฒนาปัญญาภายใน ซึ่งทำงานกับสมองชั้นกลาง และสมองชั้นนอก เมื่อใช้กับผู้เรียนด้วยกระบวนการและวิธีการของจิตตศึกษาจะเป็นการค่อย ๆ สร้างการก่อรูปคุณลักษณะของปัญญาภายในขึ้น การฝึกฝนและการใช้ซ้ำ ๆ จะทำให้รูปของคุณลักษณะนั้นคงตัว

สมองชั้นในเกี่ยวกับความอยู่รอด เป็นสมองสัตว์เลื้อยคลาน (Reptilian brain) ทำงานตามสัญชาตญาณเพื่อความอยู่รอดไม่เกี่ยวกับอารมณ์ความรู้สึกหรือความดีงาม เช่น จะเข้าอาณานิคมของตัวเองได้เมื่อมันหิว

สมองชั้นกลางเกี่ยวกับอารมณ์ (Limbic brain) เป็นสมองสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ทำงานเกี่ยวกับความรู้สึกหรือความสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ

สมองชั้นนอก (Neo-cortex) เป็นส่วนที่พอกหนาขึ้นมามาก เป็นสมองแห่งความเป็นมนุษย์ ทำหน้าที่ที่ละเอียดอ่อน เช่น คิดเรื่องที่เป็นนามธรรม ความงาม ความดี ความจริง มิติทางวัฒนธรรมและมิติทางจิตวิญญาณ สมองส่วนนี้ช่วยสร้างโอกาสให้มนุษย์สามารถพัฒนาจิตวิญญาณไปสู่การมีความรักอย่างไพศาลทั้งต่อเพื่อนมนุษย์และต่อสรรพสิ่ง มีอิสระ หลุดพ้นจากการบีบคั้นหรือครอบงำทางจิตวิญญาณและทางปัญญา จนมีความสุขอันประณีต

สมองทั้งสามชั้นทำงานกันคนละหน้าที่แต่ทำงานเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน เช่น เมื่อเด็กรู้สึกถูกคุกคาม สมองชั้นในของเด็กจะทำงานก่อนด้วยการเข้าสู่ภาวะปกป้องตัวเองหรือการเอาตัวรอดจนอาจทำให้สมองส่วนอื่น ๆ ทั้งส่วนการเรียนรู้ คุณธรรม ความรัก หยุดทำงานแต่ถ้ากระตุ้นสมองชั้นนอกด้วยการสร้างสัมพันธภาพเชิงบวกให้เด็กได้เกิดอารมณ์เชิงบวก รู้สึกได้รับคุณค่า เมื่อนั้นสมองส่วนหน้าและสมองส่วนกลางก็จะทำงานได้ดี

คุณลักษณะของผู้เรียนที่บ่งบอกว่าผู้เรียนได้เกิดการก่อรูปของปัญญาภายในขึ้น เราอาจสังเกตได้จากสิ่งเหล่านี้

- รู้ตัวไวหรือการมีสติ ผู้เรียนสามารถกลับมารู้ตัวเองได้ด้วยตัวเองอยู่เสมอ รู้เท่าทันความคิดหรืออารมณ์เพื่อให้อารมณ์สงบหรือไปต่อกับสิ่งที่กำลังเป็นอยู่ เมื่อมีภาวะรู้ตัวไวก็จะสามารถจัดการอารมณ์ตนเองได้รวดเร็วเช่นกัน บรรยากาศเพื่อการกลมเกลียวให้เกิดภาวะรู้ตัว หรือ กิจกรรมที่ฝึกฝนสติต้องไม่ฝืนกับธรรมชาติของเด็ก ๆ แต่ละวัยด้วย

- การมีสัมมาสมาธิ สามารถตั้งใจมั่น จดจ่อเพื่อกำกับให้การเรียนรู้ของตน หรือการทำการงานของตนเองให้สำเร็จลุล่วงได้ทั้งมีความอดทนทั้งด้านร่างกายและจิตใจ

- การรับรู้อารมณ์และความรู้สึกของตนเอง (รู้ตัว) และผู้อื่นได้อย่างว่องไว และกลับมาอยู่กับการใคร่ครวญตัวเองได้เสมอ ๆ

- การเห็นคุณค่าในตัวเอง คนอื่น และสิ่งต่าง ๆ เพื่อการดำเนินชีวิตอย่างมีเป้าหมายและมีความหมายซึ่งการเห็นคุณค่าก็จะนำมาสู่การเคารพสิ่งนั้น

- การอยู่ด้วยกันอย่างภราดรภาพ ยอมรับในความแตกต่าง เคารพและให้เกียรติกัน การมีวินัย มีความรับผิดชอบต่อตนเองและส่วนรวม อยู่อย่างพอดีและพอใจได้ง่าย

- การเห็นความสัมพันธ์และเชื่อมโยงระหว่างตนเองกับสิ่งต่าง ๆ นอบน้อมต่อสรรพสิ่งที่เกื้อกูลกันอยู่

- การมีจิตใหญ่มีความรักความเมตตาตามสากล

5. จิตตปัญญาศึกษาเพื่อพัฒนาปัญญาภายใน : โรงเรียนตัวอย่างนวัตกรรมสร้างสรรค์

จิตตปัญญาศึกษา เป็นนวัตกรรมที่พัฒนาขึ้นในโรงเรียนลำปลายมาศพัฒนา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 เพื่อให้เป็นทั้งแนวคิดและกระบวนการในการพัฒนาผู้เรียนและยกระดับความเป็นครู เพื่อการเรียนรู้และงอกงามด้านใน ทั้งความฉลาดทางด้านอารมณ์และความฉลาดด้านจิตวิญญาณ

เริ่มต้นในปีแรก ๆ นั้น กระบวนการจิตตปัญญาศึกษาในโรงเรียนลำปลายมาศพัฒนามีวัตถุประสงค์เพื่อเตรียมเด็กให้สงบ ผ่อนคลายให้อยู่ในภาวะคลื่นสมองต่ำ และให้กลับมารู้เนื้อรู้ตัวก่อนการเรียนรู้ทุกวัน ผลจากการดำเนินกระบวนการและกิจกรรมของจิตตศึกษาได้แล้วหนึ่งปี ซึ่งพบว่าเด็กทุกคนสงบได้ง่ายขึ้น จิตใจที่สงบก็จะนำมาซึ่งการรับฟังกันได้อย่างลึกซึ้ง เกิดการใคร่ครวญได้บ่อยขึ้น รับรู้ความรู้สึกของตนเอง และผู้อื่นได้ว่องไว สามารถรับรู้และเชื่อมโยงตนเองกับคนอื่นหรือสิ่งต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้นจนเห็นคุณค่าของตนเองและผู้อื่นได้ว่องไว สามารถรับรู้และเชื่อมโยงตนเองกับคนอื่นหรือสิ่งต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้นจนเห็นคุณค่าของสรรพสิ่ง ความสงบและการใคร่ครวญยังสร้างการน้อมนำสิ่งที่ตั้งใจเข้าไปสู่จิตใต้สำนึก หลังจากนั้นจึงได้พัฒนากระบวนการที่สอดคล้องประกอบกระบวนการและกิจกรรมขึ้นมาเป็นลำดับ จนในที่สุดก็พัฒนาเป็น “จิตตศึกษา” ในปี พ.ศ. 2548

ปัจจุบันได้พบว่าเมื่อครูใช้กระบวนการจิตตศึกษาเพื่อขัดเกลาเด็ก ในขณะที่เดียวกันนั้นครูก็ได้ขัดเกลาตนเองไปด้วย “จิตตศึกษา” จึงกลายเป็นส่วนสำคัญของโรงเรียนในการพัฒนาครู เพื่อยกระดับจิตวิญญาณของครูให้มี “หัวใจของความเป็นครู” อย่างแท้จริง ส่วนในตัวเด็ก กระบวนการจิตตศึกษาได้ยกระดับความฉลาดทางด้านจิตวิญญาณ และความฉลาดด้านอารมณ์จนมีโอกาที่จะไปถึงปัญญาภายในในที่สุด

6. การจัดการทำผ่านกิจกรรมและศาสตร์ที่เกี่ยวข้องของจิตปัญญาศึกษา

กิจกรรมจิตปัญญาศึกษาของโรงเรียนลำปลายมาศพัฒนา มีการจัดใน 2 รูปแบบ ดังนี้

รูปแบบที่ 1 จัดกิจกรรมในคาบเวลาของ “จิตตปัญญาศึกษา”

โรงเรียนสามารถจัดเวลาสำหรับทำกิจกรรมจิตปัญญาศึกษาเพื่อมุ่งเป้าหมายพัฒนาปัญญาภายในให้กับผู้เรียนไว้โดยเฉพาะ ซึ่งควรใช้เวลาประมาณ 20 นาที ก่อนเรียนในภาคเช้า และ 15 นาที ก่อนเริ่มการเรียนในภาคบ่าย ทั้งนี้จะได้คุณค่าเพิ่มตรงที่กิจกรรมจิตปัญญาศึกษายังเป็นการเตรียมความพร้อมทั้งทางกายและใจให้กับผู้เรียนก่อนเรียนไปด้วยในตัว และอีกช่วงหนึ่งอาจจัดตอนสิ้นวันโดยใช้เวลาประมาณ 20-30 นาที เพื่อให้ทุกคนได้กลับมาสู่ตัวเอง แล้วใคร่ครวญและสะท้อนถึงสิ่งที่ได้เรียนมาทั้งวันก่อนการกลับบ้าน ตัวอย่างกิจกรรมจิตตปัญญาศึกษา

- กิจกรรมที่มุ่งเสริมสร้างพลังสงบ ให้เกิดความสงบภายในและการผ่อนคลาย เช่น ขณะทำกิจกรรมก็เปิดเสียงดนตรีที่มีลักษณะของคลื่นความถี่ต่ำเพื่อเหนี่ยวนำคลื่นสมองของเด็กให้มีความถี่ต่ำลง การทำโยคะเพื่อบริหารอวัยวะภายในและให้ได้อยู่กับลมหายใจ การทำ Body Scan ทั้งแบบยืน นั่ง หรือนอนเพื่อการผ่อนคลายแบบลึกและบ่มเพาะสิ่งที่ดีงามในจิตใต้สำนึก หรือแม้กระทั่งการนวดตัวเองหรือนวดกันและกัน เพื่อส่งความรู้สึกต่อกัน

- กิจกรรมที่มุ่งให้เกิดสติเพื่อให้เด็กมีความชำนาญในการกลับมาสู่ตัวได้เสมอ ๆ ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะทำให้เด็กได้รู้เท่าทันอารมณ์ และการกระทำที่กำลังเกิดขึ้นในแต่ละขณะเพื่อจะได้รู้ว่าควรหยุดหรือควรดำเนินกิจกรรมนั้นต่อ ตัวอย่างเช่น การเดินตามรอยเท้า การกำกับกาย การอยู่กับลมหายใจ การบอกการรับรู้จากประสาทสัมผัสขณะนั้น การทำ Body Scan แบบยืน นั่งหรือนอน การทำ Brain Gym หรือกิจกรรมจิตตปัญญาศึกษาที่อยู่ในหน่วย Home

- กิจกรรมฝึกสมาธิหรือการจดจ่อให้เด็ก ๆ มีความสามารถในการคงสมาธิได้ยาวนานยิ่งขึ้น เพื่อกำกับ ความเพียร ทั้งการเรียนรู้อื่น และการทำงานให้สัมฤทธิ์ผล เช่น กิจกรรมส่งน้ำส่งเทียน การต่อบล็อก Brian Gym การจินตนา การเป็นภาพ การร้อยลูกปัด การร้อยมาลัย การพับกระดาษ การวาดภาพ การอ่านวรรณกรรม การฟังนิทานหรือเรื่องเล่า พิธีชา พิธีจัดดอกไม้

- กิจกรรมที่มุ่งให้เห็นความเชื่อมโยงเห็นคุณค่าของตัวเองคนอื่นหรือสิ่งอื่น ตัวอย่างกิจกรรม เช่น การสนทนากับต้นไม้ การเล่าข่าว การค้นหาคุณค่าจากสิ่งที่ไร้ค่า การชอบคุณสิ่งต่าง ๆ การ

ค้นหาต้นกำเนิดของเราและสิ่งต่าง ๆ การพิจารณาการเปลี่ยนแปลงและความเชื่อมโยงของตัวเองและสิ่งต่าง ๆ

- กิจกรรมที่มุ่งให้เกิดการปะทะกันที่ตึงตาง นิทาน เรื่องเล่าเพื่อการใคร่ครวญ การใช้คำที่ให้พลังด้านบวก การเป็นอาสาสมัครช่วยเหลือผู้อื่น การเดินทางไกล การอยู่ตามลำพังกับธรรมชาติ

กิจกรรมที่มุ่งปะทะพลังความรักความเมตตา เช่น การไหว้และไหว้สิ่งต่าง ๆ การกอด การขอบคุณกันและขอบคุณสิ่งต่าง ๆ การยกย่องชื่นชมความดีงามของคนอื่น ๆ การร่วมกันชื่นชมศิลปะ

รูปแบบที่ 2 การบูรณาการศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับจิตตปัญญาศึกษาในหน่วยการเรียนรู้หลัก ศาสตร์ (เนื้อหา)/ตัวอย่างกิจกรรม

1) การเรียนรู้จักรวาลวิทยา (Cosmology) เพื่อให้เห็นหรือตระหนักรู้ว่าตัวเราเล็กนิดเดียว โลกเราเล็กนิดเดียว ได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์จักรวาล ประวัติศาสตร์อันยาวนานของโลกและการผ่านช่วงเวลาต่าง ๆ ของโลก การกำเนิดสิ่งมีชีวิต และการค้นหาเจตจำนงที่มีความหมายของการกำเนิดสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งตัวเอง ตัวอย่างกิจกรรม ได้แก่ การดูดาว ดูพระอาทิตย์ขึ้นหรือตก สารคดีการกำเนิดมนุษย์หรือการเกิดโลกและจักรวาล เรียนรู้เรื่องปรากฏการณ์ธรรมชาติ เช่น ฝนดาวตก ลีนาบี แผ่นดินไหว

2) การเรียนรู้และสัมผัสนิเวศแนวลึก (Deep Ecology) จะได้ตระหนักว่าจักรวาลหรือโลกคือศูนย์กลางไม่ใช่มนุษย์ สิ่งต่าง ๆ มีคุณค่าในตัว ไม่ได้มีคุณค่าเพราะเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ ทุกสิ่งมีประโยชน์ การนำสิ่งที่คิดว่าไม่มีประโยชน์มาสร้างให้เป็นประโยชน์การดำรงอยู่อย่างสัมพันธ์และเชื่อมโยงกับสิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นหนึ่งเดียว ตัวอย่างกิจกรรม การดูนก หรือการสังเกตพฤติกรรมพืช-สัตว์ การจัดการของเสียให้มีคุณค่า การใช้ประโยชน์จากสิ่งพื้น ๆ การมองหาคุณค่าจากสิ่งที่ไม่มีความหมาย การฟังเสียงจากธรรมชาติ ตัวอย่างความรู้สึกเชิงระบบนิเวศแนวลึก ใบไม้ ขอนไม้ กิ่งกล้วยไม้ กล้วยไม้หลากหลายพันธุ์ เปียดแบ่งแสงกัน เห็นราซอนไซกับกิ่งใบไม้ผุ เรียกหม่อมด ปลวกแมลงมาหาอาหารและทำรัง นกเล็ก ๆ ก็พลอยมีอาหารและที่หลบภัย แม้ว่าที่นี่จะเป็นที่รกเรือไร่ระเบียบ แต่กลับเป็นระบบที่จัดการตนเองและเกื้อกูลกัน เห็นราจะหาขอนไม้ผู้ได้จากที่ไหน ส่วนมด ปลวกก็ทำหน้าที่ตนเองโดยไม่มีใครสั่ง

3) การร่วมกิจกรรมเสริมหลักสูตร เช่น กิจกรรมทางศาสนา พิธีกรรมบางอย่าง กิจกรรมสวดมนต์ การภาวนาฝึกจิตภาวนาแบบทอเลน (เปลี่ยนความเลวร้ายให้บริสุทธิ์ โดยหายใจเข้าเอาพิษร้ายแห่งความเกลียดชัง ความกลัว ความโหดร้ายเข้าไป หายใจออกทดแทนความชั่วร้ายเหล่านั้นด้วยความดีงาม เช่น ความกรุณาและอโหสิกรรม) การสร้างศรัทธาต่อชีวิตหรือบางสิ่งบางอย่างที่มีความหมายต่อตน หรือกิจกรรมเสริมหลักสูตรนอกโรงเรียน เช่น กิจกรรมเดินทางไกลเพื่อเพิ่มขีดความอดทนทั้งทางด้านจิตใจและร่างกาย กิจกรรมการปลีกวิเวก (Retreat) ไกลจากผู้คน ไกลชีวิตธรรมดา สัจด์ สงบ ลำพัง เช่น เข้าค่ายอนุรักษ์ ได้อยู่ในมุมเงียบ ๆ ตามลำพังบนบ้านต้นไม้ การเดินทางไกล

- 4) การได้ปฏิบัติงาน ศิลปะ ดนตรี หรือ การละคร เพื่อการเข้าถึงความรู้สึกอันละเอียดอ่อนด้านในของมนุษย์
- 5) การได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมทางสังคม จิตอาสา และการบำเพ็ญประโยชน์ เช่น อาสาสมัครช่วยสอนหนังสือให้น้องในโรงเรียน หรือ โรงเรียนอื่น ๆ
- 6) การได้ใช้กิจกรรมในการรับรู้และการรับฟังอย่างลึกซึ้งซึ่งเป็นการสื่อสารแนบราบ เน้นการฟังอย่างมีคุณภาพไม่เน้นการตัดสินกระบวนการนี้จะทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและเกิดปัญญาร่วม
- 7) การได้ทำกิจกรรมของหลักสูตรซ่อน ซึ่งไม่มีการกำหนดเป้าหมาย เวลา เครื่องมือ หรือ การวัดผลใด ๆ ไร้เลย เช่น งานอดิเรก การเล่นอิสระ การปะทะกับสังคมและสิ่งแวดล้อม การกลับไปสู่วัยเด็กอันบริสุทธิ์

บทสรุป

แนวคิดที่เกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษาแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแนวคิดทฤษฎีบนฐานของศาสนาและความเชื่อ และกลุ่มแนวคิดทฤษฎีนอกเหนือจากฐานศาสนาและความเชื่อ ดังนี้

1. แนวคิดทฤษฎีบนฐานของศาสนาและความเชื่อ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแนวคิดเชิงศาสนาบนฐานของเทวนิยม ได้แก่ แนวคิดเชิงศาสนาและความเชื่อของชนเผ่า และแนวคิดของศาสนาหลักกลุ่มที่ 2 คือแนวคิดเชิงศาสนาบนฐานของอเทวนิยม

2. แนวคิดทฤษฎีนอกเหนือจากฐานศาสนาและความเชื่อ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแนวคิดเชิงวิทยาศาสตร์กลไกซึ่งเป็นแนวคิดในยุคสมัยใหม่ (Modernism) ครอบคลุมยุคโรแมนติกและกระแสทางเลือก และกลุ่มแนวคิดเชิงบูรณาการแบบองค์รวม ซึ่งประกอบด้วยแนวคิดกระแสทางเลือกในยุคสมัยใหม่ แนวคิดหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) และแบบหลัง-หลังแนวคิดสมัยใหม่ (Post-postmodernism) การเติบโตขึ้นของแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education) ถือได้ว่าพัฒนาจากแนวคิดของการศึกษาเชิงองค์รวม (Holistic Education) ซึ่งเน้นการบูรณาการทุกมิติเป็นองค์รวมในการเรียนรู้ โดยคำนึงถึงความสมดุลสอดคล้องกับวิถีธรรมชาติ แต่เน้นกระบวนการเชิงจิตตปัญญา (Contemplation) ที่หลากหลายและกระบวนการเรียนรู้ด้านในต่าง ๆ เช่น การปฏิบัติสมาธิภาวนาและศิลปะ เพื่อช่วยในการขัดเกลาการวางตัวตน นำผู้เรียนสู่ความสมดุลและความสุขภายใน

ขณะเดียวกัน จิตตปัญญาศึกษายังพัฒนาจากแนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) ซึ่งเน้นเป้าหมายการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะจากภายในจิตใจบนฐานการเปลี่ยนแปลงมุมมองและความหมายต่อโลกและชีวิต โดยอาศัยกระบวนการรู้ถือนคุณลักษณะเชิงมุมมองและความหมายเดิม อาจด้วยการวิพากษ์เชิงเหตุผลหรือผ่านญาณทัศน์ (intuition) และอารมณ์หรือสิ่งที่เหนือเหตุผล เพื่อนำสู่การสร้างสรรคตนเองในระดับจิตใต้สำนึกขึ้นใหม่ และการขยายจิตสำนึกสู่การยอมรับความจริงของความหมายและมุมมองใหม่กระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจำเป็นต้องมีสภาวะลึกซึ้งภายใน

หรือเป็นสภาวะของความตระหนักว่า ความหมายและมุมมองเดิมไม่สามารถจะใช้ได้อีกต่อไปเป็นการเปลี่ยน โดยได้บูรณาการทั้งแบบแผนเดิมและแบบแผนใหม่เข้าด้วยกันเป็นพื้นฐาน (O'Sullivan, 2009:326-333)

ดังนั้นจิตตปัญญาศึกษาจึงช่วยให้คนในยุคสมัยได้สัมผัสกับการเข้าถึงสิ่งสูงสุด หรือการเข้าถึง ความจริงความดี ความงาม เพื่อไปพบกับอิสรภาพ ความสุข และความรักอันไพศาล ไม่ยึดตัวเองเป็น ศูนย์กลาง ด้วยการเจริญสติในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งคนในยุคสมัยนี้ห่างไกลจากการเข้าถึงความจริง ความดี ความงาม จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องที่ต้องการในการ “ปฏิวัติจิตสำนึก (Consciousness Revolution)”

จะอย่างไรก็ตาม การที่จะเป็น Thailand 4.0 ได้นั้นย่อมมีปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่เป้าหมาย โดยเฉพาะด้านการศึกษา นั้น ถือได้ว่าเป็นพื้นฐานที่จะนำไปสู่การพัฒนาในทุกด้าน ซึ่งบุคลากรในวง การศึกษาต้องให้ความร่วมมือกันเพื่อสานฝันให้เป็นจริง ทั้งนี้กรอบแนวคิดเชิงมนทัศน์สำหรับทักษะแห่ง ศตวรรษที่ 21 เป็นที่ยอมรับในการสร้างทักษะการเรียนรู้ยุค 4.0 มีดังนี้

3 Rs 8Cs) ประกอบด้วย ทักษะและคุณลักษณะต่อไปนี้ 3Rs ประกอบด้วย 1. อ่านออก (Reading) 2. เขียนได้ (Writing) 3. คิดเลขเป็น (Arithmetics)

8 Cs ประกอบด้วย 1. ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณและทักษะในการแก้ปัญหา (Critical Thinking and Problem Solving) 2. ทักษะด้านการสร้างสรรค์และนวัตกรรม (Creativity and Innovation) 3. ทักษะด้านความเข้าใจต่างวัฒนธรรม ต่างกระบวนทัศน์ (Cross-cultural Understanding) 4. ทักษะด้านความร่วมมือ การทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ (Collaboration Teamwork and Leadership) 5. ทักษะด้านการสื่อสาร สารสนเทศ และรู้เท่าทันสื่อ (Communications, Information and Media Literacy) 6. ทักษะด้านคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Computing and ICT Literacy) 7. ทักษะด้านอาชีพและทักษะด้านการเรียนรู้ (Career and Learning Skills) 8. ความมีเมตตา กรุณา วินัย คุณธรรม จริยธรรม (Compassion)

เอกสารอ้างอิง

จรรยาพร แดงโชติ. (2558). การประยุกต์ใช้กระบวนการจิตตปัญญาศึกษาและเครือข่ายสังคมออนไลน์ ใน การส่งเสริมความรู้และทักษะด้านพัฒนาการเด็กระดับปฐมวัยสำหรับผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียน อนุบาลเอกชนในจังหวัดนนทบุรี. *ปริญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ การศึกษา* วิทยาลัยครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

จิรัฐกาล พงศ์เสถียร. (2550). การวิจัยและการพัฒนาจิตตปัญญาศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย. *วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาศึกษา*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร.

- ชดลดา ทองทวีและคณะ. (2551). จิตตปัญญาศึกษา : การสำรวจและสังเคราะห์ความรู้จิตตปัญญาศึกษาเบื้องต้น. โครงการวิจัยและจัดการความรู้จิตตปัญญาศึกษา. กรุงเทพมหานคร, ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ธนา นิลชัยโกวิท. (2551). การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงและจิตตปัญญาศึกษา (*Transformative Learning and contemplative education*). ในจิตตปัญญาศึกษา: การศึกษาเพื่อการพัฒนามนุษย์. พิมพ์ครั้งที่ 2. นครปฐม, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุคนธ์ สินธพานนท์. (2560). *ครูยุคใหม่กับการจัดการเรียนรู้สู่การศึกษา 4.0*. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด 9119 เทคนิควิธีคิด.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2558). รายงานผลการจัดการเรียนรู้ด้วยนวัตกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์ด้วยปัญญา (*Constructionism*) ของสถานศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร : บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด.
- สิริรัตน์ นาकिन. *การบริหารจัดการเรียนรู้ตามแนวจิตตปัญญาศึกษา*. เอกสารประกอบการสอนชุดวิชา 23728 นวัตกรรมการบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ประเวศ วะสี. (2550). *มหาวิทยาลัยไทยกับจิตตปัญญาศึกษาและไตรยางค์แห่งการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดลและแผนงานพัฒนาจิตเพื่อสุขภาพ สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- O' Sullivan, E. (2009). *Bringing a perspective of transformative learning to globalized consumption*. International Journal of Consumer Studies.
